

quod unum participatur, et aliud per essentiam dicitur; sicut diceremus, quod bonitas est melior quam bonum. Tertio modo secundum quod modo eminentiori competit idem aliquid uni quam alteri, sicut calor soli quam igni; et hi duo modi impediunt unitatem speciei et univocam predicationem; et secundum hoc aliquid predicatur magis et minus de Deo et creatura, ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod Deus non comparatur creaturis in hoc quod dicitur melior, vel summum bonum, quasi participans naturam ejusdem generis cum creaturis, sicut species generis alicujus; sed quasi principium generis.

Ad quintum dicendum, quod in quantum species intelligibilis eminentior est in aliquo, tanto ex ea relinquitur perfectior cognitio; sicut ex specie lapidis in intellectu quam in sensu. Unde per hoc Deus perfectissimo potest cognoscere res per suam essentiam, in quantum sua essentia est supereminens similitudo rerum, et non adaequata.

Ad sextum dicendum, quod inter creaturam et Deum est duplex similitudo. Una creaturae et intellectum divinum et sic forma intellectu per Deum est unius rationis cum re intellecta, licet non habeat eundem modum essendi; quia forma intellecta est tantum in intellectu, forma autem creaturae est ut in re. Alio modo secundum quod ipsa divina essentia est omnium rerum similitudo superexcellens, et non unius rationis. Et ex hoc modo similitudinis contingit quod bonum et hujusmodi predicantur communiter de Deo et creatura, non autem ex primo. Non enim haec est ratio Dei cum dicitur, Deus est bonus, quia bonitatem creatura intelligit; cum jam ex dictis patet quod nec etiam dominus quae est in mente artificis cum domo quae est in materia univoce dicitur domus.

Ad septimum dicendum, quod agens equivocum oportet esse prius quam agens univoicum; quia agens univoicum non habet causalitatem super totam speciem, alias esset causa sui ipsius, sed solum super aliquod individuum speciei; agens autem equivocum habet causalitatem super totam speciem; unde oportet primum agens esse equivocum.

Ad primum ergo dicendum, quod in contrarium obicitur, dicendum, quod

Philosophus loquitur de communitate naturaliter et non logica. Ea vero quae habent diversum modum essendi, non communicant in aliquo secundum esse quod considerat naturaliter; possunt tamen communicare in aliqua intentione quam considerat logica. Et praeterea etiam secundum naturalem corpus elementare et caeleste non sunt unius generis; sed secundum logicum sunt. Nihilominus tamen Philosophus non intendit excludere analogicam communitatem, sed solum univocam. Vult enim ostendere quod corruptibile et incorruptibile non communicant in genere.

Ad secundum dicendum, quod licet diversitas generis tollat univocacionem; non tamen tollit analogiam. Quod sic patet. Sanum enim, secundum quod dicitur de urina, est in genere signi; secundum vero quod dicitur de medicina, est in genere causae.

Ad tertium dicendum, quod Deus nullo modo dicitur esse similis creaturae, sed e contrario; quia ut dicit Dionysius (cap. de divin. Nomin.), in causa et causatis non recipimus similitudinis conversionem, sed solum in coordinatis; homo enim non dicitur similis suae imagini, sed e contrario, propter hoc quod forma illa secundum quam attenditur similitudo, per prius est in homine quam in imagine. Et ideo Deum creaturis similem non dicimus, sed e contrario.

Ad quartum dicendum, quod cum dicitur, nulla creatura est similis Deo, ut eodem cap. dicit Dionysius, hoc intelligendum est secundum quod causata minus habent a sua causa, ab ipsa incomparabiliter deficiente. Quod non est intelligendum secundum quantitatem participati, sed alii duobus modis, sicut supra dictum est.

Ad quintum dicendum, quod secundum accidens non potest esse aliquid simile substantiae, similitudine quae attenditur secundum formam unius rationis; sed secundum similitudinem quae est inter causatum et causam, nihil prohibet. Nam primam substantiam oportet esse causam omnium accidentium.

Et similiter dicendum ad sextum. Ad septimum dicendum, quod albedo nec est in genere numeri, nec est principium generis; et ideo nulla similitudo unius ad alterum attenditur. Deus au-

tem est principium omnis generis; et ideo ei omnia aequaliter simulantur.

Ad octavum dicendum, quod ratio illa procedit de his quae communicant in genere vel in materia; qualis conditio nec est Dei ad creaturas.

ART. VIII. — UTRUM SIT ALIQUA RELATIO INTER DEUM ET CREATURAM.

1. Octavo quaeritur, utrum sit aliqua relatio inter Deum et creaturam. Et videtur quod non. Relativa enim sunt simul, secundum Philosophum (in Prædicamento ad aliquid). Sed creatura non potest simul esse cum Deo: Deus enim omnibus modis est prior creatura. Ergo nulla relatio potest esse inter creaturam et Deum.

2. Praeterea, inter quaecumque est aliqua relatio, est etiam eorum aliqua ad invicem comparatio. Sed inter Deum et creaturam non est comparatio; ea enim quae non sunt unius generis, non sunt comparabilia, sicut numerus et linea. Ergo non est aliqua relatio inter Deum et creaturam.

3. Praeterea, in quocumque genere est unum relativorum, est etiam aliud. Sed Deus non est in eodem genere cum creatura. Ergo non possunt relative ad invicem dici.

4. Praeterea, creatura non potest esse opposita Creatori: quia oppositum non est causa sui oppositi. Sed relativa ad invicem opponuntur. Ergo non potest esse relatio inter creaturam et Deum.

5. Praeterea, de quocumque aliquid de novo incipit dici, aliquo modo potest dici factum. Ergo sequitur, si aliquid relative ad creaturam de Deo dicitur, quod Deus aliquo modo sit factus; quod est impossibile, cum ipse sit immutabilis.

6. Praeterea, omne quod predicatur de aliquo, predicatur de eo aut per se aut per accidentis. Sed ea quae important relationem ad creaturam, non predicantur de Deo per se, quia hujusmodi predicata ex necessitate et semper predicantur; nec iterum per accidentis. Ergo nullo modo aliqua talia relativa de Deo predicari possunt.

Sed contra est quod Augustinus dicit (VI vel IX lib. de Trinit. lib. V cap. xiii, xiv et xv), quod Creator relative dicitur ad creaturam, sicut dominus ad servum.

Respondetur dicendum, quod relatio in

hoc differt a quantitate et qualitate: quia quantitas et qualitas sunt quaedam accidentia in subjecto remanentia; relatio autem non significat, ut Boetius dicit (in lib. de Trinit. circa medium), ut in subjecto manens, sed ut in transitu quodam ad aliud; unde et Porro-tani dixerunt, relationes non esse inherentes, sed assistentes, quod aequaliter verum est, ut posterius ostendetur. Quod autem attribuitur alicui ut ab eo in aliud procedens non facit compositionem cum eo, sicut nec actio cum agente. Et propter hoc etiam probat Philosophus V Phys. (com. 18), quod in ad aliquid non potest esse motus: quia sine aliqua mutatione ejus quod ad aliud refertur, potest relatio desinere ex sola mutatione alterius; sicut etiam de actione patet, quod non est motus secundum actionem nisi metaphorice et improprie; sicut exiens de otio in actum mutari dicimus; quod non esset si relatio vel actio significaret aliquid in subjecto manens. Ex hoc autem apparet quod non est contra rationem simplicitatis alicujus multitudo relationum quae est inter ipsum et alia; immo quanto simplicius est tanto concomitantur ipsum plures relationes. Quanto enim aliquid est simplicius, tanto virtus (ejus) est minus limitata; unde ad plura se extendit sua causalitas. Et ideo in libro de Causis (prop. XVII) dicitur, quod omnis virtus unita plus est infinita quam virtus multiplicata. Oportet autem intelligi aliquam relationem inter principium et ea quae a principio sunt, non solum quidem relationem originis, secundum quod principia oriuntur a principio, sed etiam relationem diversitatis: quia oportet effectum a causa distingui, cum nihil sit causa sui ipsius. Et ideo ad summam Dei simplicitatem consequitur quod infinitae habitudines sive relationes existant inter creaturas et ipsum, secundum quod ipse creaturas producit a se ipso diversas, aequaliter tamen sibi assimilatas.

Ad primum ergo dicendum, quod illa relativa sunt simul natura quae pari ratione mutuo referuntur, sicut pater ad filium, dominus ad servum, duplum ad dimidium. Illa vero relativa in quibus non est eadem ratio referendi ex utraque parte, non sunt simul natura, sed alterum est prius naturaliter, sicut etiam

Philosophus dicit (in *Præd. ad aliquid*, a medio) de sensu et sensibili, scientia et scibili. Et sic patet quod non oportet quod Deus et creatura sint simul natura, cum non sit eadem ratio referendi ex utraque parte. Nihilominus autem non est necesse in illis etiam relativis quæ sunt simul natura, quod subjecta sint naturaliter simul, sed relationes sola.

Ad secundum dicendum, quod non omnium est comparatio quorum est relatio ad invicem, sed solum illorum quorum est relatio secundum unam quantitatem vel qualitatem, ut ex hoc possit unum altero dici majus aut melius, vel albius vel aliquid hujusmodi. Relationum autem diversitates possunt ad invicem referri etiam quæ diversorum generum sunt; et enim quæ diversorum generum sunt, sunt ad invicem diversa. Nihilominus tamen quamvis Deus in eodem genere non sit cum creatura sicut contentum sub genere, est tamen in omnibus generibus sicut principium generis: et ex hoc potest esse aliqua relatio inter creaturam et Deum sicut inter principia et principium.

Ad tertium dicendum, quod non oportet subjecta relationum esse unius generis, sed solum relationes ipsas; ut patet in hoc quod quantitas a quidditate diversa dicitur. Et tamen, ut dictum est, non est eadem ratio de Deo et creaturis, sicut de his quæ sunt in diversis generibus ad invicem nullo modo coordinati.

Ad quartum dicendum, quod oppositio relationis in duobus differt ab aliis oppositionibus; quorum primum est quod in aliis oppositis unum dicitur alteri opponi, in quantum ipsum removet; negatio enim removet affirmationem, et secundum hoc ei opponitur; oppositio vero privationis et habitus et contrarietatis includit oppositionem contradictionis, ut IV *Metaph.* dicitur. Non autem est hoc in relativis. Non enim per hoc opponitur filius patri quod ipsum removeat, sed propter rationem habitudinis ad ipsum. Et ex hoc causatur secunda differentia; quia in aliis oppositis semper alterum est imperfectum; quod accidit ratione negationis quæ includitur in privatione et altero contrariorum. Hoc autem in relativis non oportet, immo utrumque considerari po-

test ut perfectum, sicut patet maximo in relativis equiparantibus, et in relativis originis, ut equalis, simile, pater et filius. Et ideo relatio magis potest attribui Deo quam aliæ oppositiones. Ratio quidem prima differentia potest attendi oppositio relationis inter creaturam et Deum, non autem alia oppositio; cum ex Deo sit magis creaturarum positio quam earum remotio; est tamen aliqua habitudo, creaturarum ad Deum. Ratio vero secunda differentia est in ipsis divinis personis (in quibus nihil imperfectum esse potest) oppositio relationis, et non alia, ut posterius, quæst. 8, apparebit.

Ad quintum dicendum, quod cum fieri sit proprio mutari, non est secundum relationem nisi per accidens, scilicet mutato eo ad quod consequitur relatio: ita non fieri. Corpus enim mutatum secundum quantitatem fit equalis, non quod mutatio per se equalitatem respiciat, sed per accidens re habet ad ipsam. Et tamen non oportet, ad hoc quod de aliquo relatio aliqua de novo dicitur, quod aliqua mutatio in ipso fiat; sed sufficit quod fiat mutatio in aliquo extremorum: causa enim habitudinis inter duos est aliquid inherens utriusque. Unde ex quacumque parte fiat mutatio illius quod habitudinem causabat, tollitur habitudo, quæ est inter utrumque. Et secundum hoc, per hoc quod in creatura aliqua mutatio fit, aliqua relatio de Deo incipit dici. Unde ipso non potest dici factus nisi metaphorice; quia se habet ad similitudinem facti, in quantum de Deo aliquid novum dicitur. Et sic dicimus: *Domine, refugium factus es nobis*, Ps. lxxxi, 1.

Ad sextum dicendum, quod hujusmodi relationes cum de Deo dici incipiunt propter mutationem in creatura factam, patet quod causa quare de Deo dicitur, est ex parte creature, et per accidens de Deo dicuntur. Non quidem accidens quod in Deo sit, ut Augustinus dicit; sed secundum aliquid extra ipsum existens, quod ad ipsum accidentaliter comparatur. Non enim esse Dei a creatura dependet, sicut nec esse edificatoris a domo. Unde sicut accidit edificatori quod domus sit, ita Deo quod creatura. Omne enim dicimus per accidens se habere ad aliquid, sine quod illud esse potest.

ART. IX. — UTRUM HUIUSMODI RELATIONES QUÆ SUNT INTER CREATURAS ET DEUM, SINT REALITER IN IPSIS CREATURIS.

1. Nono queritur, utrum hujusmodi relationes quæ sunt inter creaturas et Deum, sint realiter in ipsis creaturis. Et videtur quod non. Alique enim relationes inveniuntur in quibus ex nulla parte relatio aliquid realiter ponit, sicut Avicenna dicit (lib. IV *Metaph.*, cap. x circa finem) de relatione quæ est inter ens et non ens. Sed nulla extrema relationis magis ad invicem distat quam Deus et creatura. Ergo ista relatio non ponit aliquid realiter ex parte neutra.

2. Præterea, omne illud negandum est ad quod sequitur processus in infinitum. Sed si in creatura relatio ad Deum sit res aliqua, erit procedens in infinitum; relatio enim illa aliquid creatum erit, si est res quædam; et ita erit alia relatio ipsius ad Deum pari ratione, et sic in infinitum. Non ergo ponendum est quod in creatura ad Deum relatio sit res aliqua.

3. Præterea, nihil refertur nisi ad determinatum et unum (ut dicitur IV *Metaphys.*, com. 20); unde duplum non refertur ad quodlibet, sed ad dimidium, et pater ad filium, et sic de aliis. Oportet ergo secundum differentiam eorum quæ referuntur, esse differentias eorum ad quæ fit relatio. Sed Deus est unum ens simpliciter. Ergo non potest ad ipsum fieri relatio omnium creaturarum, aliqua relatione reali.

4. Præterea, secundum hoc creatura refertur ad Deum secundum quod ab ipso procedit. Sed creatura procedit a Deo secundum ipsam substantiam. Ergo secundum suam substantiam refertur ad Deum, et non secundum aliquam relationem supervenientem.

5. Præterea, relatio est aliquid medium inter extrema relationis. Sed nihil potest esse realiter medium inter Deum et creaturam immediate a Deo creatam. Ergo relatio ad Deum non est aliqua res in creatura.

6. Præterea, Philosophus (in IV *Metaph.*, com. 10 et sequent.) dicit, quod si omnia apparentia essent vera, res sequeretur opinionem nostram et sensum. Sed constat quod omnes creature sequuntur estimationem, sive scientiam, sui Creatoris. Ergo creature omnes sub-

stantialiter referuntur ad Deum, et non per aliquam relationem inherentem.

7. Præterea, inter quæ est major distantia, minus videtur esse relatio. Sed est major distantia creatura ad Deum quam unius creature ad aliam. Non est autem relatio creature ad creaturam res aliqua, ut videtur; nam cum non sit substantia, oportet quod sit accidens: et ita, quod subjecto insit, et quod ab eo removeri non possit sine mutatione subjecti: cujus contrarium supra de relatione est dictum. Ergo nec relatio creature ad Deum est res aliqua.

8. Præterea, sicut ens creatum distat a non ente in infinitum, ita etiam a Deo in infinitum distat. Sed inter ens creatum et non ens purum, non est aliqua relatio, ut Avicenna dicit (lib. IV *Metaph.*, cap. x). Ergo nec inter ens creatum et ens increatum.

Sed contra est quod Augustinus dicit (V de *Trinit.*, cap. xvi): *quod temporaliter dici incipit Deus quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici*, non tamen secundum accidens Dei, quod ei aliquid acciderit; sed plano secundum accidens eius ad quod Deus incipit dici relative. Sed accidens res aliqua in subjecto est. Ergo relatio ad Deum est res aliqua in creatura.

Præterea, omne quod refertur ad aliquid per sui mutationem realiter refertur ad ipsum. Sed creatura refertur ad Deum per sui mutationem. Ergo realiter refertur ad Deum.

Respondeo dicendum, quod relatio ad Deum est aliqua res in creatura. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod, sicut dicit Commentator in XI *Metaph.* (text. 10), quia relatio est debilius esse inter omnia predicamenta, ideo putaverunt quidam eam esse ex secundis intellectibus. Prima enim intellecta sunt res extra animam, in quæ primo intellectus intelligenda fertur. Secunda autem intellecta dicuntur intentiones consequentes modum intelligendi: hoc enim secundo intellectus intelligit in quantum reflectitur supra se ipsum, intelligens se intelligere et modum quo intelligit. Secundum ergo hanc positionem sequeretur quod relatio non sit in rebus extra animam, sed in solo intellectu, sicut intentio generis et speciei, et secundarum substantiarum. Hoc autem esse non potest. In nullo enim prædi-

cumento ponitur aliquid nisi res extra animam existens. Nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta ut patet V Metaph. (com. 10 et 14). Si autem relatio non esset in rebus extra animam non poneretur ad aliquid unum genus prædicamenti. Et præterea perfectio et bonum quæ sunt in rebus extra animam, non solum attenditur secundum aliquid absolute inherens rebus, sed etiam secundum ordinem unius rei ad aliam; sicut etiam in ordine partium exercitus, bonum exercitus consistit: huic enim ordini comparat Philosophus ordinem universi (X Metaph. com. 52 et seqq.). Oportet ergo in ipsis rebus ordinem quendam esse; hic autem ordo relatio quædam est. Unde oportet in rebus ipsis relationes quasdam esse, secundum quas unum ad alterum ordinatur. Ordinatur autem una res ad aliam vel secundum quantitatem, vel secundum virtutem activam seu passivam. Ex his enim solum duobus attenditur aliquid in uno, respectu extrinseci. Mensuratur enim aliquid non solum a quantitate intrinseca, sed etiam ad extrinsecam. Per virtutem etiam activam unumquodque agit in alterum, et per passivam patitur ab altero; per substantiam autem et qualitatem ordinatur aliquid ad se ipsum tantum, non ad alterum, nisi per accidens; scilicet secundum quod qualitas, vel forma substantialis aut materia, habet rationem virtutis activæ vel passivæ, et secundum quod in eis consideratur aliqua ratio quantitatis, prout unum in substantia facit idem, et unum in qualitate simile, et numerus, sive multitudo, dissimile et diversum in eisdem, et dissimile secundum quod aliquid magis vel minus altero consideratur: sic enim albus aliquid altero dicitur. Et propter hoc Philosophus in V Metaph. (com. 20) species assignans relationis, quasdam ponit ex quantitate causatas, quasdam vero ex actione et passione. Sic ergo oportet quod res habentes ordinem ad aliquid, realiter referantur ad ipsum, et quod in eis aliqua res sit relatio. Omnes autem creaturæ ordinantur ad Deum et sicut ad principium et sicut ad finem; nam ordo qui est partium universi ad invicem, est per ordinem qui est totius universi ad Deum; sicut ordo qui est inter partes exerci-

tus, est propter ordinem exercitus ad ducem, ut patet XII Metaph. (com. 52 et seqq.). Unde oportet quod creaturæ realiter referantur ad Deum, et quod ipsa relatio sit res quædam in creatura. Ad primum ergo dicendum, quod hæc quod aliqua relatio est inter creaturas ad invicem quæ in neutro extremorum aliquid ponat, non est propter creaturæ distantiam, sed propter hoc quod aliqua relatio non attenditur secundum ordinem aliquem qui sit in rebus, sed secundum ordinem qui est in intellectu tantum; quod non potest dici de ordine creaturarum ad Deum.

Ad secundum dicendum, quod relationes ipsæ non referuntur ad aliud per aliam relationem sed per se ipsas, quia essentialiter relationes sunt. Non autem est simile de his quæ habent substantiam absolutam; unde non sequitur processus in infinitum.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus ibidem concludit, quod si omnia referantur ad optimum, oportet infinitum specie esse optimum. Et sic ad id quod est infinitum specie, nihil prohibet infinita referri. Tale autem est Deus, cum perfectio suæ substantiæ ad nullum genus determinetur, ut supra habitum est. Et propter hoc nihil prohibet infinitas creaturas ad Deum referri.

Ad quartum dicendum, quod creatura referatur ad Deum secundum suam substantiam, sicut secundum causam relationis; secundum vero relationem ipsam formaliter: sicut aliquid dicitur simile secundum qualitatem causaliter, secundum similitudinem formaliter; ex hoc enim creatura similis denominatur.

Ad quintum dicendum, quod cum dicitur creatura immediata a Deo procedere, excluditur causa media creans, non tamen excluditur mediata realis habitudo, quæ naturaliter sequitur ad productionem creaturæ, sicut equalitas sequitur productionem quantitatis indeterminatæ: ita habitudo realis naturaliter sequitur ad productionem substantiæ creatæ.

Ad sextum dicendum, quod creaturæ sequuntur Dei scientiam sicut effectus causam, non sicut propriam rationem essendi, ut sic nihil aliud sit creaturam esse quam a Deo sciri. Hoc autem modo ponebant dicentes omniniam apparentiam esse vera, et rem sequi opinionem et sensum

ut scilicet unicuique hoc esset esse quod ab alio sentiri vel opinari.

Ad septimum dicendum, quod ipsa relatio quæ nihil est aliud quam ordo unius creaturæ ad aliam aliud habet in quantum est accidens, et aliud in quantum est relatio vel ordo. In quantum enim accidens est, habet quod sit in subiecto, non autem in quantum est relatio vel ordo; sed solum quod ad aliud sit quasi in aliud transiens, et quodammodo rei relatæ assistens. Et ita relatio est aliquid inherens, licet non ex hoc ipso quod est relatio; sicut et actio ex hoc quod est actio, consideratur ut ab agente; in quantum vero est accidens, consideratur ut in subiecto agente. Et ideo nihil prohibet quod esse deinat huiusmodi accidens sine mutatione ejus in quo est; quia sua ratio non perficitur prout est in ipso subiecto, sed prout transit in aliud; quo sublato, ratio huiusmodi accidens tollitur quidem quantum ad actum, sed manet quantum ad causam; sicut et subtracta materia, tollitur calefactio, licet maneat calefactionis causa.

Ad octavum dicendum, quod ens creatum non habet ordinem ad non ens, habet autem ordinem ad ens increatum; et ideo non est simile.

ART. X. — UTRUM DEUS REALITER REFERATUR AD CREATURAM, ITA QUOD IPSA RELATIO SIT RES ALIQUA IN DEO.

1. Decimo quaeritur, utrum Deus realiter referatur ad creaturam, ita quod ipsa relatio sit res aliqua in Deo. Et videtur quod sic. Movens enim realiter referatur ad motum; unde Philosophus, V Metaph. (com. 10), ponit relationem moventis et moti ut species prædicamenti relationis. Sed Deus comparatur ad creaturam ut movens ad motum Ergo referatur realiter ad creaturam.

2. Sed diceretur, quod movet creaturas sine sui mutatione; et ideo non realiter referatur ad rem motam. — Sed contra, unum relative oppositorum, non est causa quod alterum dicatur de eodem; non enim propter hoc aliquid est duplum, quia est dimidium: nec ideo Deus est Pater, quia est Filius. Si ergo movens et motum relative dicuntur, non ideo relatio moventis est in aliquo, quia est in eo relatio moti. Quod ergo

Deus non movetur non impedit quin realiter referatur ut movens ad motum.

3. Præterea, sicut Pater dat esse Filio, ita Creator dat esse creaturæ. Sed Pater realiter referatur ad Filium. Ergo et Creator ad creaturam.

4. Præterea, ea quæ proprie dicuntur de Deo et non metaphorice, rem significatam ponunt in Deo. Sed inter ista nomina commemorat Dionysius hoc nomen *Dominus* (cap. 1 de div. Nom.). Ergo res significata per hoc nomen *Dominus*, realiter est in Deo. Hæc autem est relatio ad creaturam. Ergo, etc.

5. Præterea, scientia realiter referatur ad scibile, ut patet V Metaph. (com. 20). Sed Deus comparatur ad res creatas ut sciens ad scitum. Ergo in Deo est aliqua relatio ad creaturam.

6. Præterea, illud quod movetur, semper habet realem relationem ad movens. Sed voluntas comparatur ad volitum ut ad movens motum: nam appetibile est movens non motum: appetitus movens motum, ut dicitur XII Metaph. (com. 36). Cum ergo Deus velit res esse (*omnia enim quæcumque voluit fecit*; Pa. cxiii, 3), videtur quod realiter referatur ad creaturam.

7. Præterea, si Deus ad creaturas non referatur, non videtur esse alia ratio, nisi quia a creaturis non dependet, et quia creaturas excedit. Sed similiter corpora celestia a corporibus elementaribus non dependent, et ea quasi impropotionaliter excedunt. Ergo secundum hoc sequeretur quod nulla esset realis relatio corporum superiorum ad inferiora.

8. Præterea, omnis denominatio est a forma. Forma autem est aliquid inherens ei cuius est. Cum ergo Deum nominetur a relationibus ad creaturam, videtur quod ipsæ relationes aliquid sint in Deo.

9. Præterea, proportio, quædam relatio realis est, sicut duplum ad dimidium. Sed aliqua proportio videtur esse Dei ad creaturam, cum inter movens et motum oporteat esse proportionem. Ergo videtur quod Deus ad creaturam realiter referatur.

10. Præterea, cum intellectus sit rerum similitudinea, et voces sint signa rerum, ut dicit Philosophus (I Periherm., in prin.), aliter ordinantur ista apud discipulum, et aliter apud doctorem.

Doctor enim incipit a rebus in quibus scientiam accipit in suo intellectu, cuius conceptiones voces significant: discipulus autem incipit a vocibus per quas in conceptiones intellectus magistri pervenit; et ab eis in rerum cognitionem. Oportet autem quod huiusmodi quae de relationibus praedictis dicuntur, ab aliquo doctore sint prius accepta. Ergo apud eum huiusmodi nomina relativa consequuntur conceptiones intellectus sui, quae consequuntur rem; et ita videtur quod huiusmodi relationes sint reales.

11. Praeterea, huiusmodi relativa quae de Deo dicuntur ex tempore, aut sunt relativa secundum esse, aut secundum dici. Si sunt relativa secundum dici, in neutro extremorum aliquid ponunt realiter. Hoc autem est falsum, secundum praedicta: nam in creatura relata ad Deum realiter existunt. Relinquitur ergo quod sunt relativa secundum esse; et ita videtur quod in utroque extremorum aliquid ponant realiter.

12. Praeterea, haec est natura relativorum, quod posito uno ponitur aliud, et uno interempto aliud interimitur. Si igitur in creatura est aliqua realis relatio, oportet quod in Deo relatio ad creaturam sit realis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, V de Trinitate, (cap. xvi): *Manifestum est Deum relativum dici secundum accidens eius ad quod dici Deus aliquid incipit relative*. Ergo videtur quod istae relationes dicantur de Deo, non secundum aliquid quod in ipso sit, sed secundum aliquid quod extra ipsum est; et ita nihil realiter in ipso ponunt.

Praeterea, sicut scibile est mensura scientiae, ita Deus est mensura omnium rerum, ut Commentator dicit, X Metaph. Sed scibile non refertur ad scientiam per relationem quae in ipso realiter sit, sed potius per relationem scientiae ad ipsum, ut patet per Philosophum, V Metaph. (com. 20). Ergo videtur quod nec Deus dicitur relatio ad creaturam propter aliquam relationem quae sit realiter in eo.

Praeterea, Dionysius dicit (ix cap. de div. Nom.): *In causis et causalibus non recipimus conversionem similitudinis: nam effectus dicitur similis causae, non autem e contrario*. Eadem autem ratio videtur de relatione similitudinis et de aliis re-

lationibus. Ergo videtur quod nec quantum ad alias relationes. Sed conversio a Deo ad creaturam; ut quia creatura realiter refertur ad Deum, Deus realiter refertur ad creaturam.

Respondetur dicendum, quod relationes quae dicuntur de Deo ad creaturam, non sunt realiter in ipso. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod cum relatio realis consistat in ordine unius rei ad rem aliam, ut dictum est; in illis tantum mutua realis relatio invenitur in quibus ex utraque parte est eadem ratio ordinis unius ad alterum: quod quidem invenitur in omnibus relationibus consequentibus quantitatem. Nam cum quantitatis ratio sit ab omni sensibili abstracta, ejusdem rationis est quantitas in omnibus naturalibus corporibus. Et pari ratione quae unum habentium quantitatem realiter refertur ad alterum, et aliud ad ipsum. Habet autem una quantitas absolute considerata ad aliam ordinem secundum rationem mensuram et mensurati, et secundum nomen totius et partis, et aliorum huiusmodi quae quantitatem consequuntur. In relationibus autem quae consequuntur actionem et passionem, sive virtutem activam et passivam, non est semper motus ordo ex utraque parte. Oportet namque id quod semper habet rationem patientis et moti, sive causati, ordinem habere ad agens vel movens, cum semper effectus a causa perficitur, et ab ea dependeat: unde ordinatur ad ipsam sicut ad suum perfectivum. Agentia autem, sive moventia, vel etiam causae, aliquando habent ordinem ad patientiam vel mota vel causata, in quantum scilicet in ipso effectu vel passione vel motu inductis attenditur quoddam bonum et perfectio moventis vel agentis; sicut maxime patet in agentibus univocis quae per actionem suam speciei similitudinem inducunt, et per consequens esse perpetuum propriae speciei, secundum quod est possibile, conservant. Patet hoc etiam idem in omnibus aliis quae mota movent vel agunt vel causant; nam ex ipso suo motu ordinantur ad effectus producendos; et similiter in omnibus in quibus quodcumque bonum causae provenit ex effectu. Quaedam vero sunt ad quae quidem alia ordinantur, et non e converso, quia sunt omnino extrinseca ab illo genere actionum vel

virtutum quae consequitur talis ordo; sicut patet quod scientia refertur ad scibile, quia sciens, per actum intelligibilem, ordinem habet ad rem scitam quae est extra animam. Ipsa vero res quae est extra animam, omnino non attingitur a tali actu, quum actus intellectus non sit transiens in exteriorem materiam mutandam; unde et ipsa res quae est extra animam, omnino est extra genus intelligibile. Et propter hoc relatio quae consequitur actum intellectus, non potest esse in ea et similis ratio est de sensu et sensibili. Licet enim sensibile immutat organum sensus in sua actione, et propter hoc habeat relationem ad ipsum, sicut et alia agentia naturalia ad ea quae patiuntur ab eis, alteratio tamen organi non perficit sensum in actu, sed perficitur per actum virtutis sensitivae; cuius scibile quod est extra animam, omnino est extrinsecum. Similiter homo comparatur ad columnam ut dexter, ratione virtutis motivae quae est in homine, secundum quam competit ei dextrum et sinistrum, ante et retro, sursum et deorsum. Et ideo huiusmodi relationes in homine vel animali reales sunt, non autem in re quae tali virtute caret. Similiter nummus est extra genus illius actionis per quam fit pretium; quae est conventio inter aliquos homines facta: homo etiam est extra genus artificialium actionum, per quas sibi imago constituitur. Et ideo nec homo habet relationem realem ad suam imaginem, nec nummus ad pretium, sed e contrario. Deus autem non agit per actionem mediam, quae intelligatur a Deo procedens, et in creaturam terminata; sed sua actio est sua substantia, et quicquid in ea est, est omnino extra genus esse creati, per quod creatura refertur ad Deum. Nec iterum aliquod bonum accrescit Creatori ex creaturae productione; unde sua actio est maxime liberalis, ut Avicenna dicit (VIII Metaph., cap. vii, a mod.). Patet etiam quod non movetur ad hoc quod agat, sed absque omni sua mutatione mutabilia facit. Unde relinquitur quod in eo non est aliqua relatio realis ad creaturam, licet sit relatio creaturae ad ipsum, sicut effectus ad causam. In hoc autem deficit multipliciter Rabbi, qui voluit probare quod non esset relatio inter Deum et creaturam,

quia cum Deus non sit corpus, non habet relationem ad tempus nec ad locum. Consideravit enim solum relationem quae consequitur quantitatem, non eam quae consequitur actionem et passionem.

Ad primum ergo dicendum, quod movens et agens naturale movet et agit actione vel motu medio, qui est inter movens et motum, agens et passum. Unde oportet quod saltem in hoc medio conveniant agens et patientis, movens et motum. Et sic agens, in quantum est agens, non est extrinsecum a genere patientis in quantum est patientis. Unde utriusque est realis ordo unius ad alterum, et praecipue cum ipsa actio media sit quaedam perfectio propria agentis; et per consequens id ad quod terminatur actio, est bonum eius. Hoc autem in Deo non contingit, ut dictum est; et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod hoc quod movens movetur, non est causa quare relatio moventis in eo sit realiter, sed solum quoddam. Ex hoc enim apparet quod aliquo modo coincidit in genus moti, ex quo et ipsum movet motum; et iterum apparet quod ipsum ad quod movetur, sit quoddam bonum eius, ex quo ad hoc per suum motum ordinatur.

Ad tertium dicendum, quod pater dat esse filio sui generis, cum sit agens univocum; non autem tale esse dat Deus creaturam; et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod hoc nomen, *Dominus*, tria in suo intellectu includit; scilicet potentiam coercedi subditos, et ordinem ad subditos qui consequitur talem potestatem, et terminationem ordinis subditorum ad dominum; in uno enim relativo est intellectus alterius relativi. Salvatur ergo huius significatio nominis in Deo quantum ad primum et tertium, non autem quantum ad secundum. Unde Ambrosius dicit (lib. I de Fide, cap. i, circa med.), quod hoc nomen, *Dominus*, nomen est potestatis; et Boetius dicit, quod dominium est potestas quaedam quae servus coeretur.

Ad quintum dicendum, quod scientia Dei aliter comparatur ad res quam scientia nostra; comparatur enim ad eas sicut et causa et mensura. Tales enim res sunt secundum veritatem, quales Deus sua scientia eas ordinavit. Ipsae autem

ros sunt causa et mensura scientiae nostrae. Unde sicut et scientia nostra refertur ad res realiter, et non e contrario: ita res referuntur realiter ad scientiam Dei, et non e contrario. Vel dicendum, quod Deus intelligit res alias intelligendo se; unde relatio divinae scientiae non est ad res directe, sed ad ipsam divinam essentiam.

Ad sextum dicendum, quod appetibile quod movet appetitum, est finis; ea vero quae sunt ad finem non movent appetitum nisi ratione finis. Finis autem divinae voluntatis non est aliquid aliud quam divina bonitas. Unde non sequitur quod res aliae comparentur ad divinam voluntatem sicut movens ad motum.

Ad septimum dicendum, quod corpora caelestia referuntur realiter ad inferiora secundum relationes consequentes quantitatem, propter hoc quod est eadem ratio quantitatis in utrisque; et iterum quantum ad relationes consequentes virtutem activam et passivam, quia movent mota per actionem mediam quae non est eorum substantia, cum aliquid bonum ipsorum attendatur in hoc quod sunt inferiorum causa.

Ad octavum dicendum est, quod illud a quo aliquid denominatur, non oportet quod sit semper forma secundum rei naturam; sed sufficit quod significetur per modum formae, grammaticae loquendo. Denominatur enim homo ab actione et ab indumento, et ab aliis huiusmodi, quae realiter non sunt formae.

Ad nonum dicendum, quod si proportio intelligatur aliquis determinatus excessus, nulla est Dei ad creaturam proportio. Si autem per proportionem intelligatur habitudo sola, sic patet quod est inter Creatorem et creaturam; in creatura quidem realiter, non autem in Creatore.

Ad decimum dicendum, quod licet doctor incipiat a rebus, tamen alio modo recipiuntur eorum conceptiones in mente doctoris quam sicut in natura rei, quia unumquodque recipitur in altero per modum recipientis; patet enim quod conceptiones in mente doctoris sunt immaterialiter, et materialiter in natura.

Ad undecimum dicendum, quod distinctio ista relativorum secundum esse et secundum dici, nihil facit ad hoc quod sit relatio realis. Quaedam enim sunt relativa secundum esse quae non sunt

realia, sicut dextrum et sinistrum in oculo; et quaedam sunt relativa secundum dici, quae tamen important relationes reales, sicut patet de scientia et sensu. Dicuntur enim relativa secundum esse, quando nomina sunt imposita ad significandas ipsas relationes; relativa vero secundum dici, quando nomina sunt imposita ad significandas qualitates vel aliquid huiusmodi principaliter, ad quae tamen consequuntur relationes. Nec quantum ad hoc differt, utrum sint relationes reales vel rationis tantum.

Ad ultimum dicendum, quod licet posito uno relativorum ponatur aliud, non tamen oportet quod eodem modo ponatur utrumque; sed sufficit quod unum ponatur secundum rem, et aliud secundum rationem.

ART. XI. — UTRUM ISTAE RELATIONES TEMPORALES SINT IN DEO SECUNDUM RATIONEM.

1. Undecimo quaeritur, utrum istae relationes temporales sint in Deo secundum rationem. Et videtur quod non. Ratio enim cui non respondet res, est cassa et vana, sicut Boetius dicit (sup. procem. Porphyrii in predicabilia, aliquant. ante finem). Sed istae relationes non sunt in Deo secundum rem ut ex praedictis patet. Esset ergo ratio cassa et vana, si essent in Deo secundum rationem.

2. Praeterea, quae sunt secundum rationem tantum, non attribuuntur rebus nisi secundum quod sunt in intellectu, sicut genus et species et ordo. Sed huiusmodi relationes temporales non attribuuntur Deo secundum quod est in intellectu nostro tantum; sic enim nihil esset dictu, Deus est Dominus, quoniam Deus intelligitur creaturis praesens, quod patet esse falsum. Ergo huiusmodi relationes non sunt secundum rationem in Deo.

3. Praeterea, hoc nomen, *Dominus*, relationem significat, cum sit relativum secundum esse. Sed Deus est Dominus non secundum rationem tantum. Ergo nec huiusmodi relationes sunt in Deo secundum rationem tantum.

4. Praeterea, nullo intellectu creato existente, Deus adhuc esset Dominus et Creator. Non autem essent res rationis nullo intellectu creato existente. Ergo

Dominus et Creator et huiusmodi non important relationes rationis tantum.

5. Praeterea, id quod est secundum rationem nostram tantum, non fuit ab aeterno. Sed aliqua relationes Dei ad creaturam fuerunt ab aeterno, sicut relationes importatae in nomine scientiae et praedestinationis. Ergo huiusmodi relationes non sunt in Deo secundum rationem tantum.

Sed contra est quod nomina significant rationes sive intellectus, ut dicitur in principio Perihier. Constat autem ista nomina relative dici. Ergo oportet huiusmodi relationes secundum rationem esse.

Respondetur dicendum, quod sicut realis relatio consistit in ordine rei ad rem, ita relatio rationis consistit in ordine intellectuum; quod quidem dupliciter potest contingere. Uno modo secundum quod iste ordo est adinventus per intellectum, et attributus ei quod relative dicitur; et huiusmodi sunt relationes quae attribuuntur ad intellectus rebus intellectis, prout sunt intellectus, sicut relatio generis et speciei; has enim relationes ratio adinventis considerando ordinem ejus quod est in intellectu ad res quae sunt extra, vel etiam ordinem intellectuum ad invicem. Alio modo secundum quod huiusmodi relationes consequuntur modum intelligendi, videlicet quod intellectus intelligit aliquid in ordine ad aliud; licet illum ordinem intellectus non adinventis, sed magis ex quadam necessitate consequatur modum intelligendi. Et huiusmodi relationes intellectus non attribuit ei quod est in intellectu, sed ei quod est in re. Et has quidem contingit secundum quod aliqua non habentia secundum se ordinem, ordinate intelliguntur; licet intellectus non intelligat ea habere ordinem, quia sic esset falsum. Ad hoc autem quod aliqua habeant ordinem, oportet quod utrumque sit ens, et utrumque distinctum (quia ejusdem ad se ipsum non est ordo) et utrumque ordinabile ad aliud. Quandoque autem intellectus accipit aliqua duo ut entia, quorum alterum tantum vel neutrum est ens; sicut cum accipit duo futura, vel unum praesens et aliud futurum, et intelligit unum cum ordine ad aliud, dicens alterum esse prius altero; unde istae relationes sunt rationis

tantum, utpote modum intelligendi consequentes. Quandoque vero accipit unum ut duo, et intelligit ea cum quodam ordine; sicut cum dicitur aliquid esse idem sibi; et sic talis relatio est rationis tantum. Quandoque vero accipit aliqua duo ut ordinabilia ad invicem, inter quae non est ordo medius, immo alterum ipsorum essentialiter est ordo; sicut cum dicitur relationem accidere subjecto; unde talis relatio relationis ad quodcumque aliud rationis est tantum. Quandoque vero accipit aliquid cum ordine ad aliud, in quantum est terminus ordinis alterius ad ipsum, licet ipsum non ordinetur ad aliud; sicut accipiendo scibile ut terminum ordinis scientiae ad ipsum; et sic cum quodam ordine ad scientiam, nomen scibilis relative significat; et est relatio rationis tantum. Et similiter aliqua nomina relativa Deo attribuit intellectus noster, in quantum accipit Deum ut terminum relationum creaturarum ad ipsum; unde huiusmodi relationes sunt rationis tantum.

Ad primum ergo dicendum, quod in huiusmodi relationibus aliquid respondet ex parte rei, scilicet relatio creaturae ad Deum. Sicut enim scibilia dicitur relative, non quia ipsum referatur ad scientiam, sed quia scientia referatur ad ipsum, ut habetur V Metaph. (com. 20), ita Deus dicitur relative, quia creaturae referuntur ad ipsum.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de illis relationibus rationis quae sunt rationem inventam, et rebus in intellectu existentibus attributa. Tales autem non sunt relationes istae, sed consequentes modum intelligendi.

Ad tertium dicendum, quod sicut aliquid est idem sibi realiter, et non solum secundum rationem, licet relatio sit secundum rationem tantum, propter hoc quod relationis causa est realis, scilicet unitas substantiae quam intellectus sub relatione intelligit; ita potestas coerendi subditos est in Deo realiter, quam intellectus intelligit in ordine ad subditos propter ordinem subditorum ad ipsum; et propter hoc dicitur Dominus realiter, licet relatio sit rationis tantum. Et eodem modo apparet quod Dominus esset, nullo existente intellectu.

Unde patet solutio ad quartum.

Ad quintum p. t. o.